

VAJDA KORNÉL

Kazinczy, a nevelő

A fenti cím olvastán mindenki joggal gondolhat arra, hogy – immár talán ezredszer – arról fog szó esni a cikkben, hogy az ifjú Kazinczy Ferenc néhány évig tanfelügyelő volt, hogy a tanüggyel nemcsak értelmiségiként, a haza ügyeivel (többek közt a nevelésügy kapcsán is) foglalkozóként került szembe, de mintegy profi, hivatásos módon is. Hisz, amint minden életrajzából tudjuk: „1786-ban állami szolgálatba lépett, II. József kinevezte a kassai tankerület elemi iskoláinak felügyelőjévé. Négy és fél évet töltött a tanügyi pályán. Iskolai inspektori állása előkelő volt, négy tanfelügyelő szolgált alatta, mindegyik főszolgabírói rangban. A jozefinizmus bukása őt is magával sodorta. II. Lipót király 1791-ben fölmentette hivatalától.”

E négy és fél éves működéséről hatalmas szakirodalom szól. Csak néhány egészen kiemelkedőt sorolnánk fel a szinte beláthatatlanul hatalmas anyagból. Czeizel János: *Kazinczy Ferenc, mint a kassai normális iskolák kir. inspektora*, Fehér Erzsébet: *Kazinczy véleménye a közös iskolákról*, Felméri Lajos: *Kazinczy Ferenc a leánynevelésről*, Gragger József: *Kazinczy Ferenc iskolai inspektorságához*, Havas István: *Kazinczy Ferenc mint pedagógus*, Heksch Ágnes: *Kazinczy és II. József művelődéspolitikája*, Imre Sándor: *Kazinczy iskolai inspektorsága*, Kiss Ferenc: *Kazinczy mint tanfelügyelő*, Kovács Dániel: *Kazinczy és az iskola*, Padányi Andor: *Mit tett Kazinczy a nemzeti iskolák felügyelője?*, Pethes Sándor: *Kazinczy Ferenc mint pedagógus*, Szinyei Gerzson: *Kazinczy Ferenc az iskolaiügyről*, stb., stb., stb.

Ezek a tanulmányok és társaik, – számuk légió! – nemcsak minden fontos és kevésbé fontos, másodlagos adatot összegyűjtöttek, nemcsak értékelték e négy és fél év minden értékelhető eseményét, tanulságát, nemcsak arra mutattak rá, hogy Kazinczy fontosnak tartotta tanfelügyelőségét-inspektorságát, de arra is sort kerítettek, **hogy** ezt a tevékenységet nagyobb összefüggésekbe helyezték. Arra is, hogy tájolják a magyar pedagógia, a magyar tanügy történetében, összefüggésrendszerében, hogy elhelyezzék a jozefinizmus oly sokat vitatott, annyira megoldhatatlannak tűnő, ám megközelítést mindenkor kikövetelődő problémakomplexumában, a haza és haladás oly sokáig (talán máig, vagy még tovább? ki tudja) antinómiának tűnő ellentétpárosában, a sokak által Rab Ráby nevével (persze a Jókairegény és nem az igazi Rab Ráby kontextusáról van itt szó) jelzett nemzeti tragédiában.

Úgy tűnik, e kérdéshez hozzászólni ma már nemigen lehet. Semmiképp sem anélkül, hogy új adatok, dokumentumok, levéltári források ne kerüljenek elő. Erre pedig kicsi a valószínűség.

E sorok szerzője nem is tesz, nem is tehet kísérletet arra, hogy a Kazinczy-irodalomnak ezt a szegmensét gyarapítsa. Annál is kevésbé, mivel a *Könyv és Nevelés* épp

e számában jelenik meg Mészáros István magisztrális tanulmánya. Az iménti felsorolásból tudva és akarva hagytuk ki az egyik legfontosabb munkát, Mészáros István grandiózus tanulmányát, az *ItK* hasábjain megjelent *A tankönyvíró Kazinczy* címűt. A mostani számban szereplő, meg a régebbi írás nemcsak elmélyíti, kikerekíti, de a megfelelő, az egyedül megfelelő kontextusba is helyezi mindazt, amit a fenti utalásokból megismerhető szakirodalom kijelölt. Mit akar hát e sorok szerzője? Mit tehet hozzá e nagyok, és az utóbb említett legnagyobb munkái után?

Be kell hogy valljam, dolgozatom címéül nem a végül választottat kívántam volna soraim fölé írni. Az eredeti cím úgy hangozott volna, hogy *Kazinczy, a nemzetnevelő*. Visszariadtam azonban a szótól. Hisz a nemzetnevelés, nemzetnevelő kitételek súlyosan kompromittálódtak. Szélsőjobboldali, nyilas stichet kaptak. Néha arra kell gondolnom, hogy oly sok szélsőjobb vagy szélsőbal oldalról kompromittált szavunkat, terminus technicusunkat – talán – vissza kellene perelnünk, megtisztítanunk, újra – egészen más értelemben – használatba vennünk. Hisz – nyilván nem kétséges – némelyikük aligha pótolható mással. Könnyű (könnyebb) a dolguk, mondjuk a térinformatikusoknak, akik a hajdani, ugyancsak kompromittált élettér-fogalmat írják le saját, „tisztá” terminusaikkal, de azért lényegében ugyanarra gondolva. Vagy a geopolitika szintén kompromittált fogalma miképp vált – többek közt Huntington és tanítványai kezén – a modern civilizáció- és politika-elméletek nélkülözhetetlen kategóriájává. Mi a nemzetneveléssel tennénk ezúttal kísérletet. (Azt csak zárójelben említeném, hogy a negyvenes évek elején indult *Nemzetnevelők könyvtára* című sorozatban olyan, minden gyanún fölülműve munkák is megjelentek, mint Kosáry Domokos remek, egykötetes *Magyarország története* című műve, vagy Mátrai László kiemelkedő értékű karakterológiai összefoglalása, a *Jellemtan*.) De hát mit is értsünk nemzetnevelés, nemzetnevelő alatt?

Schütz Antal írta volt: „A nevelés a közkeletű fölfogás szerint az egyeseknek szól, akkor is, ha ’nevelő’ intézményben sok növendéket fog egybe. Ebben a fölfogásban a nemzetnevelés csak egyeseken keresztül valósul, a nemzet nevelődik, ha egyes fiai a megfelelő (ún. politikai) nevelésben részesülnek. De lehet-e szó a nemzetnek mint nemzetnek neveléséről, azaz céltudatos tervszerű tevékenységről, mely közvetlenül a nemzeti közösséget akarja a gondolkodásnak, érzésnek, erő kifejtésnek magasabb szintjére emelni? Valamilyen tágabb értelemben a nemzeti közösséget a történelem bőséges tanúsága szerint neveli a földrajzi és etnológiai helyzete, biológiai adottságai és ezekből fakadó feladatai, neveli a történelmi sorsa, konstellációi, kultúrkinccsei, és nevelik természetesen a vezérei, nemcsak uralkodói és kormányzói, hanem mindazok, kiknek személye vagy szava kiemelkedik az átlagból... minden valamire való nemzetet megajándékozott a történelme néhány jelessel, kiknek egész életétosa történelmi arányokban és eredménnyel szolgálta azt, ami minden nemzeti nagylétnek záloga: az egészséges nemzeti öntudatot, egységes közszellemet és áldozatos nemzeti tetterőt, akik világosan meglátták, hogy a *Ma* követelményének és a *Holnap* reményének nemzetük csak úgy felel meg, ha megfelelő szellemi-erkölcsi megújodással szemébe néz a *Ma* feladatainak, férfiak, akik nemcsak egy-egy konkrét helyzetben tudták megszervezni a szellemi-erkölcsi nemzetfölkélest, hanem hatalmas egyéniségükkel és maradandó alkotásokkal úgy belenőttek és beleszövődtek a nemzet életébe és élettartalmába, hogy neviük minden szólítására a nemzeti lét minden tájáról ezer hang feleli: presente!”

Vajon illik, illeszthető-e ez a meghatározás, körülírás Kazinczyra? És ha igen, mi-
ben és hogyan? A továbbiakban ezt a kérdést szeretnénk körüljárni. Kezdjük talán a
negatívumokkal. Bizonytal mindenki ismeri Németh László – leginkább sarkítottan a
Kisebbségben című nagyesszében megfogalmazott – véleményét Kazinczyról. De is-
mertsége ellenére is érdemes azt felidézni. „A mi hibbantóink közt első s legnagyobb
kétségtől Kazinczy Ferenc volt. Amilyen apró növés ő maga, akkora pusztulás ma-
radt körülötte... ha megkérdezzük, hogy maradhatott annyi mély, nagy magyar kezdésből
Kisfaludy Károly korára mindössze annyicska, amennyit az Aurora kötetecskéiben lá-
tunk, az ő nevével kell felelnünk: Kazinczy elpusztította.” Ennyire zsigerileg, ennyire
konceptiózusan senki nem fordult szembe Kazinczyval. Ám a fanyalgások hosszú so-
ra elgondolkodtató lehet. Kazinczy – természetesen – az irodalomtörténészek „hitbi-
zománya”, első- és sokad sorban is írónak tekintették és tekintik, a róla szóló monog-
ráfiák (számuk jelentős) kivétel nélkül irodalomtörténészekről származnak. Ami Ka-
zinczyban nem író, költő, irodalmár volt (hanem például tanfelügyelő, nyelvújító, me-
gyei tisztviselő stb.), az ezekben a monográfiákban abszolút periférikus, legfeljebb pe-
dagógusok, nyelvészek, helytörténészek (stb.) szakcikkeiben juthatott, juthat csak szó-
hoz, jellemzéshez, méltatáshoz. Ám – és ez csak az igazán furcsa – épp az irodalom-
történészek azok, akik leginkább fanyalognak Kazinczy kapcsán. Nemzeti klasszikus
– persze. Irodalmunk nagyja (az óriás szót senki nem írta még le) – természetesen. Ám
ezek után a frázisok után rendre jönnek a „pontosítások”. Költőnek bizony egyáltalán
nem jelentős. Kevés verset írt, azok sem igazán számottevőek. Fordításai, amelyekre
oly igen büszke volt, ma már történelmi érdeklődést is alig kelthetnek. Kritikusként
óriásikat tévedett. Elméleti irodalmárként az utánzás, már korábban is elavult program-
ját képviselte, az eredetiségre, amelynek napirenden tartása nemcsak az igazán korsze-
rű követelmény volt, de egyúttal az egyetlen elfogadható álláspont is, nemcsak nem
adott, de attól egyenesen óvott. Legfeljebb levelezése (aligha eminenter irodalmi mű-
faj) és önéletírásai érdemelnek esztétikai irodalmi méltatást, de hát ezek a perifériálisan
(ha egyáltalán) esztétikai produkciók nem emelhetnek valakit az igazi klasszikusok, az
igazi nagyok közé. A végső megállapítás szinte mindenkinél az, hogy elvitathatatlan
történelmi érdemei ellenére sem kanonikus képviselője a magyar irodalomnak. Jellem-
ző, hogy válogatott műveinek két modern kiadása (az egyik a *Magyar klasszikusok*, a
másik a *Magyar remekírók* sorozatban jelent meg) azt a megoldást választotta, hogy
afféle vegyes felvágottat tett közzé: egy kicsit mindenből, a versekből is, a fordítások-
ból is, a levelekből és útirajzokból is, az autobiografikus munkákból is, a kritikákból
is stb. Nem nyíltan, de azért félig-meddig bevallotta azt képviselve, hogy egy érde-
kes-értelmes alkotóról van szó, aki ezt is, azt is írt, de igazán nagy művei nincsenek.

De hát akkor **miből** gondoljuk, hogy Kazinczy nemcsak nagy nevelő, de egyene-
sen nemzetnevelő, a szó Schütz Antal-i értelmében? A schützi meghatározás egyik **lé-
nyeges** eleme a nagy egyéniség volt. A nagy 19. századi pedagógus-filozófus, a ma so-
kadik reneszánszát élő Otto Willmann sokat idézett mondása szerint „Wer unterricht-
en will, muss etwas können, wer erziehen will, muss etwas sein”. (Aki tanítani akar,
annak tudnia is kell valamit, aki nevelni óhajt, **valaki** kell legyen.) Nos, Kazinczy **va-
laki** volt. Johannes Hessen, az értékfilozófia huszadik századi egyik legnagyobbja kis
könyvecskéjében (*Die Bedeutung des Vorbildes für die Erziehung*. Bonn, 1946.) lé-

nyegében a willmanni mondást kommentálja, fejt ki, pontosítja. A Vorbild, a példakép mint a pedagógia, a nevelés egyik legfontosabb, leginkább nélkülözhetetlen instanciája szerepel nála. De hát miben lehet, lehet-e egyáltalán Kazinczy – kivált napjainkban – Vorbild, példakép?

Azt hisszük, igen, méghozzá igen nagymértékben és alapvető terepnumokon. A továbbiakban ezt kíséreljük meg igazolni, felmutatni, körüljárni. Kezdjük egy végtelenül rokonszenves, ám mégiscsak sokadrangú vonással. Egyik életrajzából idézünk: *„Adósságai szaporodnak, hitelezői egyre jobban szorongatják, sógorával folytatott pörösködése kimeríti anyagi erejét. Megbízák Zemplén vármegye levéltárának rendezésével. Levéltárnoki tisztségét haláláig példás buzgósággal viseli. A sátoraljaújhelyi vármegyházban ma is megvan az íróasztala, ma is az ő gyönyörű írásával sorakoznak egymás mellé a régi iratkötegek. Mindennap korán reggel begyalogol Széphalomról Sátoraljaújhelybe, a levéltárban dolgozik estig. Magával viszi ebédjét is. Neje, gróf Török Zsófia, szerény déli eleséget készít számára, ezt a levéltárban fölmelegíti s az előszobában megebédel. Ha zimankós idő van, nem megy haza éjjelre, hanem ott alszik a levéltári előszoba kanapéján. Levéltári munkájáért napi tíz garast kap.”* Gondoljunk bele! Jóval túl a hatvanon, és egy országos hírnévű ember. Egy grófnő férje, féltucatnyi gyerek édesapja! De hisz tudjuk azt is, hogy amikor csak kezdte vármegyei szolgálatát, a jozefinikus időkben német lévén a hivatalos nyelv, és csak ő tudott a megyeházán németül, a német szövegeket magyarra, a magyar feliratokat, miegyebeket németre fordította. A bürokrácia akkor sem volt kisebb, az anyagok száma kevesebb a mainál (ha egyáltalán). Tamás Gáspár Miklós írta volt halhatatlan Eötvösszékében, hogy „belegondolt-e valaki, micsoda munkát jelenthetett Kossuthnak saját kezűleg körmölnie az Országgyűlési Tudósításokat?” Nos, nyilván soha senki nem gondolt bele. (Ki tud egyáltalán ma még saját kezűleg körmölni?) Amiként Kazinczy produkcióját is alig-alig tudhatjuk felmérni. És most csak a hivatali dolgairól esett szó. De! Már az, hogy fiatalon is, késő öregségében is mintaképe volt az abszolút megbízható, szorgos és szorgalmas, rengeteget dolgozó hivatalnoknak, jelzés lehet a számunkra. Annál inkább, mivel a hivatalnokot intellektuel, pláne művészi szempontból – azt hisszük – joggal éri a megvetés, vagy legalábbis a lenézés. Hegel, tudjuk, másként vélekedett. (Megint egy idézet, a hivatalnok Kazinczy védelmében: *„Hegel a modern államban alapvetően kétféle honpolgárt lát: az egyik magánügyeivel és megélhetésével foglalkozik, és a közügyekhez csak érdekein keresztül kapcsolódik – ezek az érdekek: a szabadság, a biztonság, a szellemi fejlődés –, amelyeket az állam garantálhat, az igazságosság is magánérdek, mert azt óhajtjuk, ne érjen bennünket igazságtalanság. A másik osztály azoké, akiknek a dolga közvetlenül a közérdek, a közjó, tehát a szellem szolgálata, akik semmilyen partikuláris rendhez nem tartoznak: az elhivatott hivatalnokok, akiknek osztályában fölolvad a tudósok és a lelkeseké”*.) Ha példaképet keresünk, már itt találhatunk. De persze – említettük – épp csak nekifogtunk a munkának.

A Kazinczy-életmű terjedelemre, „súlyra” messze legnagyobb részét a levelezés kötetei teszik ki. Huszonkét kötetet adott ki elsőre az Akadémia, azóta ez néhány kötettel gyarapodott, és még néhányal fog is. Nincs ember, aki ezt a hatalmas opuszt – ha csak nem hivatali kötelességből – áttanulmányozta volna, vagy vállalná áttanulmá-

nyozását. De nem is erre akarnánk buzdítani senkit. Hanem annak átgondolására, hogy mi is volt igazándiból ez a levelezés. Németh László – az akkori viszonyokhoz mérten – igen találóan telefonközpontnak nevezte ezt a hatalmas korpuszt. Sokan, fejtegették – leginkább ékes szavakkal talán Szerb Antal –, hogy egészen más ez a levelezés, mint az írói-tudósi-értelmiségi levelezések általában. Hisz Kazinczy nem egy-két éppen aktuális gondját, hírért, információját osztotta meg barátaival, ismerőseivel, hanem mintegy országos és **közös** fórumot teremtett. Aki – levélben – hozzá fordult, egyúttal és egyszerre szinte minden írótársához is fordult, hiszen Kazinczy rendre másoknak is beszámolt a hozzá érkezett információkról, és amikor az adott levélírónak válaszolt, egyúttal a többieket is értesítette az épp fennforgó dolog meritumáról (vagy annak el- lenkezőjéről). A levelezés egyszerre volt magán- és közösségi jellegű. Ezen a levele- zések keresztül ismerték meg egymást a kezdő vagy éppen már befutottnak tekinthető írók, e levelezés volt vitáik, terveik, elképzeléseik fóruma, Kazinczyn, illetve levele- zésén keresztül szerveződött mintegy „renddé”, osztállyá, réteggé (nincs rá megfelelő szó) a hazai értelmiség. Talán sikerült e néhány szóval érzékeltetnünk, hogy nem tele- fonközpontról volt, van itt szó, hanem... Igen, hanem az internetről, amelyet – ily mó- don – Kazinczy talált fel és alkalmazott a gyakorlatban. Az e-mailt, a blogot, a chatelést „szimulálta”, elővételezte, gyakorolta mintegy ez a levelezés, olyannyira, hogy még a hibái is jellemzőek rá. Mind a gépfüggőség (ezúttal levél-, levelezésfüg- gőség formájában), mind a sokszor igen erős redundancia, a félreértés és félreérthető- ség veszélye, és persze az erős szubjektivitás, hogy ne mondjam, az elfogultság. Saj- nos ez a csodálatos levelezés, ez a 19. század eleji „háló” nincs feldolgozva. Sokan és sokszor foglalkoztak ugyan vele, de olyan típusú monográfiája, mint amelyet Fülep La- jos – a Kazinczyéhoz persze semmiképp sem fogható – levelezéséről Vekérdi László munkájában (Vekérdi László: *Fülep Lajos levelezése*. Tatabánya, 2009.) bírhatunk, még várat magára.

Levelezőként is, de utazóként (nemcsak, sőt talán elsősorban nem is tájakat, vidé- keket, műemlékeket megtekinti, becserkészni szándékozó utazóként) is elsősorban „kollégái” érdekelték. Őhözjuk utazott, vele, velük építette tovább a levelekben megkezdett vagy megalapozott ismeretséget. Ám e sokszoros kapcsolatok éppen nem voltak öncélúak. Egy – persze fogalmilag soha ki nem fejtett, ám Kazinczy életéből és oeuvre-jéből világosan kibontható, felismerhető – vízió, látomás, nagyszerű elképze- lés állt e kapcsolatépítő, közösségteremtő, értelmiségsszervező munkálkodás mögött. Egon Friedell írta klasszikus kultúrtörténetében, hogy míg a latin országokban, franci- áknál, olaszoknál (még a spanyoloknál is) mindenkor volt és van „társaság”, valami- féle „creme”, amely közös ízlésvilágot, közös normákat, közös stílust teremt és képvi- sel, addig a németeknél ilyesmi legfeljebb kivételként, elszigetelt, egyedi-egyszeri esetként valósul. Nos, Kazinczy valami latinos dolgot képzelt el, valami ilyesmin dol- gozott – fáradhatatlanul. Horváth János írta volt: *Otthona nem az egykorú magyar föld és élet, nem az adott valóság, nem a jelen világ, hanem a jövőből előlegezett, képze- letbeli fényhajlék, kifinomult lelkek eszményi szalonja-ligetje, ahol másképp viselked- nek, éreznek és gondolkodnak, más szabályú és zöngelmű nyelven társalognak, mint az alant nyüzsgő tömeg. Nem Bányácska, a maga sebző gondjaival, adósságaival, exeku- ciójával, megdermesztő aggodalmaival, hanem: 'Széphalom'; Széphalom, tele mind-*

azzal a nevető, boldog, idilli előkelőséggel, nyugati urbanitással, mit e névbe, mikor megteremtette, rajongó lélekkel tartalomul lehelt. Széphalom a 'mindenek boldogsága', Széphalom a 'nemzeti becsület tüze', Széphalom a 'szent és hív érzések', Széphalom a rokokó idill, a 'poétai berek', az új Arcadia, Széphalom a jövő, Széphalom a kiművelt magyar nyelv, Széphalom az ízlés tündérpalotája! Felírta e nevet deszkatablára, birtoka határán. Felírta verseibe. Felírta, örökre felírta levelei ezreinek dátumába, küldve, röpítve a szép nevezet szárnyán az óhajtott ideált: a régi nyomába, a régi mellé új religiót, az ízlés religióját. Azt hiszem, e megható fikció, e szellemi fata morgana sugártörésébe fölemelve érthető meg s méltányolható leghelyesebben Kazinczy történeti alakja..." A horváthi jellemzést mi legalábbis ebben az értelemben véljük értheteni. És ezért nem annyira az éteriséget, a fikciót, a valóságfelettséget emelnénk ki, hanem éppen azt, hogy e „fikciót” Kazinczy – leveleiben is, utazásai során is, értelmiség- és irodalomszervező munkálkodása során is **megvalósította**. A nyugati urbanitást valóban elhozta hozzánk.

Említettük, hogy Kazinczy nagy utazó volt, hozzátéve, hogy elsősorban emberikollegiális kapcsolatok jegyében utazott. Ám nemcsak ilyen értelemben volt nagy és példamutató utazó. Busa Margit remek (és vaskos) összeállítása e teljes Kazinczy oeuvre-ből válogatva (*Kazinczy Ferenc utazásai*. Bp.-Miskolc, 1995.) azt a Kazinczyt mutatja be, akit ma a kulturális turisztika szupersztárjaként említhetnénk. Minden, de szó szerint minden érdekelte az általa meglátogatott számtalan helyen: a táj, a műemlékek, az új építmények, a házak, az utcák, az emberek (ezúttal nem a kollégák), az életmód, az étkezés, az oly sokszor és oly sok mindenben eltérő szokások, „erkölcsök”, az adott hely múltja és jelene, sőt – lehetséges, vagy kívánatos, talán csíraszerűen már meg is lévő, kibontakozásra kész – jövője stb. Nem baedekerrel a kezében járta az országot (és oly sokszor, oly otthonosan Bécset is), de ő maga használható (lenne) baedekernek. Busa Margit könyvét elolvastva lenne igazán érdemes, érdekes, végigjárni Magyarországot. (Egy kitűnő mai író, Lukács János épp napjainkban tesz erre kísérletet.)

Szóltunk az „internetező”, a kulturális turisztikát csúcsszinten művelő Kazinczyról. Elmaradhatatlan, hogy ne szóljunk az egyik legnagyobb és legjobb magyar olvasóról. Kazinczy csöppnyi gyerekkorától az írott szó, a betű szerelme volt. Olvasott éjjelnappal, odahaza és utazásai közben, barátainál megpihelve és börtönlakóként (érdemes itt megjegyezni, hogy hatalmas börtönkönyvtárából – mindenkor könyveket kért rabsága idején – háromszáz kötetet otthagyt, későbbi rabok kedvére-hasznára). És korántsem csak szépirodalmat, régi és kortárs magyar, antik és korabeli európai, elsősorban francia és német szépirodalmat, hanem szakkönyveket, történelmi, földrajzi, művelődés- és művészettörténeti, filozófiai és teológiai munkákat is – szekérdérszámra. A recens német tudományosságban olyannyira otthon volt, mint alig valaki – manapság. De nemcsak a „tartalom” érdekelte. Az egyik első bibliofil volt hazánkban. A szép betű, a művészi nyomtatás, a „megkomponált” könyvoldal, a metszetek (nem függetlenül egyébként is hatalmas képzőművészeti érdeklődésétől, remek képzőművészeti ízlésétől) is végtelenül érdekelték. Jelentős bibliofil gyűjteménye volt, igaz, de mi ezt is pozitívumnak tekintjük, amikor adósságai már végtelenül nyomasztották, bibliofiliáit adta el, de gondosan megőrizte „munkakönyvtárát”.

Szinte a napokban jelent meg Pogány György magisztrális esszéje (szaktanulmánynak álcázott esszéje) a 3K hasábjain (Pogány György: *Kazinczy Ferenc és a könyvtárak*. 3K 2009. 6. sz.) Ebből a minden filológiai akribiával felszerelt írásból tudható, hogy Kazinczy nemcsak – a kor méreteihez képest – hatalmas magánkönyvtárral rendelkezett, hogy nemcsak fölötté szorgalmas és buzgó látogatója volt a nagy közgyűjteményeknek, de önálló, ma is korszerű (sőt ma igazán korszerű) nézetei, koncepciói voltak a könyvtárügyről, a könyvtárakról, még a katalógusokról, könyvjegyzékekről is. És – hadd jegyezzük meg ezt is – Kazinczy csodálatos társalgó, nagy *causeur* volt. Ezt nemcsak kortársai tanúbizonyságaiból tudhatjuk, ezt bizonyítja szinte minden leírt, ellenőrizhető sora is. Levelei, autobiográfiái, útleírásai, beszámolóí stb. Persze hogyan is lehetett volna tervbe (és munkába) venni egy országos „szalon” megteremtését, ha a minden szalonélet ezen alapkövetelménye hiányzik. És – megint csak a szalonélet követelménye – nagy udvarló, nagy szerelmes (szinte goethei méretekben), a nők, az asszonyok és leányok nyelvén kitűnően tudó ember is volt.

Sorolhatnánk még a terrénumokat, de tán ennyi is elég lehet annak demonstrálására, hogy valaki, igen nagy **valaki** volt Kazinczy. Vörösmarty – mondjuk – persze mérhetetlenül, összehasonlíthatatlanul nagyobb költő volt. De lehet-e példakép, értelmiségi, szellemi ember számára példakép Vörösmarty? E sorok írója emlékszik arra, amikor egyik barátját a magyartanárnő durván ledorongolta, mert – iskolai dolgozatban – megengedte magának a megjegyzést, hogy neki József Attila nem példaképe. A verseit szereti, de semmiképp sem szeretne hozzá hasonló lenni. És Kazinczy?

Mi azt hisszük, igaza volt Németh Lászlónak, amikor értelmiségi társadalmat jó-solt-vizionált-követelt. Azt hisszük (ennyiben még a mai marxistákkal, például Szerdahelyi Istvánnal is egyetérthetünk), hogy a szellem az alapvető, hogy a trendek az értelmiségi társadalom felé mutatnak, hogy mindenkinek a szellem emberévé kell válnia. Akkor pedig ki más lehetne a nemzet, az értelmiségivé válni akaró, kényszerülő nemzet nevelője, mint a szellem emberének ez a csodálatos, 250 esztendeje született ritka szép példánya, Kazinczy Ferenc?